

Justyna Pomierska

Zbieżności kaszubsko-cieszyńskie w paremiografii

Acta Cassubiana 13, 50-66

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Justyna Pomierska
(Gdańsk)

Zbieżności kaszubsko-cieszyńskie w paremiografii

Czeskie: *Hlad se nedá utišit slovy.*

Słowackie: *Hlad sa slovami utišit' nedá.*¹

Polskie: *Brzuch słowami się nie nakarmi.* (NKP I 207)

Gołymi słowami nie nakarmisz (Ad, NKP III 240)

Słowami się nie najesz. (NKP III 240, Petrow²)

Głodny żołądek uszu nie ma. (NKP III 948)

Kaszubskie: *Dobrima słówkama są nie najész.* (Sy I 222)

Piäknyim słówkã bùlew nie òbònisz. (Sy V 87)

Piäkné słowò kapùstë nie òbòni (= okrasi). (Sy I 56)

Cieszyńskie: *Słowami miski nie napelni.* (Broda, NKP III 240)

Pięknym słowym kapusty nie umaści. (Ondrusz, NKP III 240)

Przysłowie jest gatunkiem folkloru. Tak jak bajka, pieśń czy zagadka rozpo-
wszechnia się i utrwała w pamięci zbiorowej dzięki szerokiej akceptacji, a także
dzięki specyficznej właściwości tekstów oralnych, jaką jest formuliczność. Oprócz
cech gatunkowych, jak ustna proveniencja, anonimowość, tradycyjność, powszech-
na znajomość i trwałość – formuliczność paremii potwierdza jeszcze łatwy do
wyodrębnienia z toku mowy utrwalaony porządek syntaktyczno-leksykalno-seman-
tyczny. Formuła³ jest jakby pamięcią językową ludu, pozwala na wielokrotne

---

¹ Por. A. Świerczyński, D. Świerczyńska, E. Mrhačová, *Slovník přísloví v devíti jazycích*, Praha 2008.

² A. Petrow, *Lud Ziemi Dobrzyńskiej, jego charakter, mowa, zwyczaje, obrzędy, pieśni, przy-
słowia, zagadki* itp. Zebrał i ułożył..., „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, 1878,
t. II, s. 1-182.

³ Termin „formuła”, początkowo stosowany przy opisie dłuższych tekstów epickich, daje się
stosować do wszystkich gatunków folkloru, a definiowany jest jako „grupa słów używana

odtworzenia bez uszczerbku dla indywidualnej sytuacji wykonania. Dzięki formule możliwe są zmiany, które nie burzą znanego układu strukturalno-semantycznego, ale pozwalają modyfikować tekst folkloru zgodnie z aktualną potrzebą nadawczo-odbiorczą. Dzięki formule ta sama pieśń, bajka, zagadka czy przysłowie wędruje między wsiami, regionami, krajami.

Odczytanie „wędrowki” przysłowia wymaga nie tylko znajomości zbiorów paremiograficznych, ale i upewnienia się, czy ich autorzy, spisując rzekomo znane czy typowe w regionie przysłowia, nie przepisywali ich z innych prac. Zbiory kaszubskie, poczynając od Ceynowy, poprzez Derdowskiego, Ramuła, Lorentza, Sychtę aż do Roppla⁴, wykazują w tym względzie różne zależności (Treder 1998: 146-150). Do badań geografii przysłów z wyzyskaniem dokumentacji w NKP odnoszą się wprost stwierdzenia dotyczące geografii frazeologizmów (kaszubskich): „Ustalanie zasięgów geograficznych na podstawie NKP jest wyraźnie utrudnione z powodu pominięcia różnych regionalnych zbiorów, przeoczenia przykładów z prac ekscerpowanych, braku charakterystyki źródeł, ich autorów, a także powtarzania zapisów, do których dochodzą często dopiski Redakcji. (...) Ważne byłyby również uwagi o ewentualnej proveniencji gwarowej frazeologii w utworach pisarzy, np. Dygasińskiego, Reymonta, Rodziewiczówny. Przecież nawet tacy pisarze, jak Biernat, Rej, Kochanowski zrazu reprezentowali konkretne dzielnice Polski” (Treder 1986: 100-101).

Przyczynkiem do badań komparatywnych paremiografii Kaszub i Śląska Cieszyńskiego były: 1) związek tych obszarów w zakresie leksyki, który wielokrotnie udowadniały prace H. Popowskiej-Taborskiej, która formułuje tezę o peryferii dialektalnej, północnej (Kaszuby) i południowej (Śląsk, Małopolska): „Często dzisiejsze zbieżności kaszubsko-południowopolskie są równocześnie archaizmami poświadczonymi ze staropolszczyzny (tak na przykład w wypadku *gon*, *oksza*, *szezerznice*). Czasem stanowią nawiązania do szerszej pojętych obszarów słowiańskich i wchodzą tym samym dodatkowo w zakres problematyki innych słowiańskich peryferii językowych” (Popowska-Taborska 1987: 220); 2) badania idiomatyki frazeologicznej Kaszub i Śląska Cieszyńskiego przeprowadzone przez J. Tredera, w wyniku których sformułowano wniosek występowania w obu dialektach faktów wspólnych z polszczyzną literacką, idiomatyki swoistej każdemu z regionów, faktów żywych w tych rejonach, a niewątpliwie o proveniencji historycznej, faktów żywych w tych dialektach i dialektach ościennych (Kociewie,

---

regulamie w tożsamyh warunkach metrycznych dla wyrażenia określonego pojęcia” (Bartmiński 1990: 207). Tak jak formuła jest częścią bajki, pieśni, tak przysłowie-zdanie jest ułamkiem sytuacji przytoczenia, tak jak formuła ułatwia twórcy ludowemu konkretne wykonanie, będące działaniem łączącym reprodukcję z improwizacją, tak paremie wracają do mowy poprzez wielokrotne przytoczenia w różnych interakcjach, na nowo znacząc w nowym kontekście. Zbiory paremiograficzne, gromadząc odarte z sytuacji użycia jednostkowe przysłowia, pozwalają na zestawienia wariantów, które potwierdzają wszystkie powyższe spostrzeżenia.

⁴ Zestawienie źródeł w rozwiązaniu skrótów.

Śląsk), a nieznanymi polszczyźnie ogólnej; w badaniach tych zidentyfikowano 150 faktów identycznych (połowa to wyrażenia i zwroty porównawcze), drugie tyle jest wariantowych (Treder 1982: 132).

Podstawą źródłową niniejszego opracowania jest przede wszystkim *Księga przysłów kaszubskich*⁵ i NKP jako najobszerniejsze źródło do badań paremiografii polskiej. Za pośrednictwem tego dzieła czerpano dane ze zbiorów przysłów cieszyńskich, śląskich itd.

Niewątpliwie do źródeł należy podchodzić krytycznie i je uzupełniać. Jednak już zapisy zebrane i odpowiednio ułożone z KPK i NKP pozwalają ustalić pewne najbardziej rzucające się w oczy regularności. Otóż niewątpliwie w owym materiale uderzają liczne zbieżności między przysłowiami kaszubskimi i cieszyńskimi; ogólnie takie powiązania wykazuje ponad 700 przysłów, w tym szczególnie wyróżnia się wyłączna dla tych regionów tożsamość ponad 330. Dla porównania związek z najbliższym Kociewiem⁶ reprezentuje ok. 140 paremii (wszystkie analogie, wliczając podobne przysłowiom frazeologizmy, to ok. 200), a kolejne mniej liczne zbieżności z innymi regionami Polski oddają liczby: 140 zbieżności Kaszub ze Śląskiem (w tym 70 ciesz.), 100 Kaszub z Małopolską (w tym 30 ciesz.), 40 Kaszub z Mazowszem (w tym 4 ciesz.) i 85 Kaszub z Wielkopolską (w tym 13 ciesz.).

Zasobność i reprezentatywność źródeł paremiograficznych dla Śląska Cieszyńskiego jest porównywalna⁷ z kaszubskimi wymienionymi na początku, a to głównie dzięki dwóm dziełom: historycznemu A. Cinciały z 1885⁸ i współczesnemu z powstawaniem NKP J. Ondrusza z 1954 r.⁹ Warto nadmienić, że na pracę Cinciały w swoim słowniku powołuje się (s.v. *bubacz, drzystac, dwiérze*) G. Pობlocki i że z tego powodu korzystający z tego opracowania H. Derdowski do

⁵ Zbiór opracowany przeze mnie i przedstawiony w ramach dysertacji doktorskiej, obejmujący – od Ceynowy po Ropla – kaszubskie źródła paremiograficzne, leksykograficzne i częściowo literaturę piękną; przysłowia zapisano tutaj – i to wykorzystuję w niniejszym opracowaniu – w znormalizowanej pisowni kaszubskiej; dalej skrót: KPK.

⁶ I tu jeszcze osoba jednego autora Sychty, uwrażliwionego na szukanie owych podobieństw.

⁷ Nie można tego powiedzieć o innych regionach reprezentowanych w NKP.

⁸ *Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim*, Cieszyn 1885. Zawiera 948 numerowanych i ułożonych wedle incipitów jednostek: przysłów i przysłowiowych wyrażen, ściśle w wymowie ludu, ale w ortografii „zwyczajnej”, czyli polskiej; ogólnie podobny do CeyO, ale na końcu ma jeszcze indeks wyrazowy. W przedmowie nadmienia, że część ich jest znana w innych regionach, część nawiązuje do dawnych, np. w zbiorach Rysińskiego (1618) i Knapskiego (1632).

⁹ *Przysłowia i powiedzenia ludowe ze Śląska Cieszyńskiego*, Cieszyn Czeski 1954. Rejestruje 8565 alfabetycznie według początkowych liter ułożonych przysłów i frazeologizmów, wyzyskuje zapisy innych autorów, uwzględnia wiele odmianek, podanych w uproszczonym zapisie gwarowym, rzadko podaje definicje; wyzyskiwany szeroko w NKP; przypomina ogólnie CeyO, CeyS czy RopKm. Ondrusz jako korespondent terenowy NKP przekazał archiwum NKP drugi zbiór przysłów cieszyńskich datowany 1956; adnotacje nazwiska bez daty dot. zbioru z 1954.

kaszubskich włączył przysłowie *Ze Žědā cāžkò do dwiérzi*, por. *Ze Žydem trudno do dwiérzi* (Cinciała, Pob). Ponadto NKP miała z Cieszyńskiego korespondentów terenowych w osobach wymienionego już Ondrusza, L. Derlicha i J. Brody¹⁰, a poza nimi region ten reprezentują jeszcze K. Prymus (1932) i płodny po 1918 r. pisarz regionalny W. Krząszcz; wiele też zbieżności zachodzi ze zbiorem ks. Jarzyny¹¹. Liczba cieszyńskich zapisów różnych materiałów paremiograficznych z pewnością przekracza 10 tys. jednostek (przysłowia i wyrażenia przysłowiowe); kaszubska paremiografia zebrana w KPK to ok. 7300 przysłów, nie licząc wariantów.

Charakterystykę ok. 700 powiązań kaszubsko-cieszyńskich w paremiografii trzeba zacząć od wskazania przykładów dla owych ok. **300 tożsamych**, jak np.

Òstatny w kòscele biwają, co przë nim krótkò 'blisko' mieszkają. Sy II 212,
Ostatni w kościele bywają, co pod dzwonnicyą mieszkają. Cinciała, Ad., Jarzyna;
Ùbòdžémù dzecątkò, bògatémù celątkò. Sy I 53, VI 5 = Cinciała, Ad.,
 Ondrusz;
Ani pies za darmò nie laje (łaje) szczekò. Sy I 5, 189, bylackie, pn. Kaszuby,
Ani pies za darmo nie szczeka. Cinciała, Ad. (...), Ondrusz;
 war. *Za darmò ani pies ògònā nie cziwnie.* Sy II 327,
Za darmo ani pies chwostym nie kiwnie. Ondrusz;
Nie ùczë stòręgò kòta mészë chwatac. Sy III 76,
Starego kocura nie trzeba uczyć myszy chytać. Ondrusz;
Ùroda człowieka nie zbawi, le ùczinzi. Sy VI 9,
Krosa człowieka nie zbawi, jyny uczynki. Prymus, Ondrusz;
Babë ani pùrtk nie òszukò. Sy I 9,
Baby i diabeł nie oszuka. Tak tylko Jarzyna 1930.

W tej grupie przysłów tożsamych dominują kaszubskie przysłowia z Sychty i cieszyńskie z Ondrusza. Stosunkowo nieliczne są przykłady zgodności kaszubsko-cieszyńskich w poświadczeniach **Ceynowy**, ale wśród nich można znaleźć i takie, które ma także historyczny zbiór Cinciały, np.

Dzys za pieniądze, witro darmò. CeyS;
Lepszë jedno òkò swòje, jak cëzëch dwòje. CeyO, CeyS, (Sy);
Gardzëc nikim sã nie gòdzy, bò ë nòlëchszi zaszukòdzy. CeyO;
Tak pòtrosze, pòtrosze zbierzã sã grosze. CeyO, CeyS;
Bòga wzëwòj, a rãce przëkladòj. CeyKdK, CeyO, CeyS;
Chto ce znajë, ten ce nie kùpi. CeyS 122

¹⁰ Reprezentuje on w NKP również Wielkopolskę.

¹¹ S.J.S. [ks. Stanisław Jarzyna], *Księga przysłów i cytatów zawierająca najwięcej używane przysłowia polskie, niemieckie, łacińskie, cytaty łacińskie, cytaty z różnych autorów i z Pisma Świętego*, Cieszyn 1930, ss. 358. Nie dotarłam do tego zbioru, tu tylko miejsce wydania może być wskazaniem geografii, choć sam tytuł zbioru sugeruje możliwość powielania innych autorów.

– inne przysłowia Ceynowy mają swoje ekwiwalenty w XX-wiecznych zbiorach cieszyńskich, np.

Òn pròwdã pòwié, czej sã òmili. CeyS = Ondrusz NKP II 1070 prawda 115a;

To je lëchi ptóch, co w swòje gniôzdo sró. CeyS = Ondrusz NKP II 1152 ptak 771;

Robiącemu Pón Bóg dopòmógô, a próżniôka biéda szmógô. CeyKdK, CeyO, CeyS,

Robotnymù Bóg pomaga, a lyniucha biyda smaga. (= Ondrusz) NKP II III 51 robić 115b;

Wszëtcë dostóniemë szëplã w rzëc. CeyO, CeyS, ale jako obsceniczne br. Cey w NKP I 727 grabarz 1, gdzie Ondrusz, Derlich i Red.

Strata rozëmù ùczy, ale nie tęczzi. CeyKdK, CeyO, CeyS = S. Jarzyna 1930;

Chto szczy a nie piardnie, to tak, jak wieselé bez mùzyczi. CeyS, ale jako obsceniczne br. Cey w NKP III 375 szczać, gdzie jest Roppel i Ondrusz 1956.

Powtarzające się w zbiorach Ceynowy, Cinciały, Ondrusza paremie rzadko są izolowane na tle paremiografii polskiej, najczęściej mają obszerniejszą dokumentację, może z uwagi na wiek tych faktów.

Jeszcze rzadziej niż na zbiór Ceynowy trafić można na powiązania materiałów cieszyńskich z Ramultem czy Ropplem; fakty te zdają się być efektem wędrówki przysłów, np.

Ramult: *Nie dostojã, bò sã bójã.* Ram 73,

Gdo się boji, tyn moc wystoji. (Prymus, Ondrusz, Tacina, Broda);

Skradłé pieniądze nie przënoszą szczescó. Ram 339,

Z nacyganiónych piniędzy ni ma szczęscio. (Tacina).

Roppel: *Na òdpòczink je czas w grobie.* Rop NKP I 747;

W grobie bydym wypoczywoł. Wardasówna (Śląsk);

Próbòwanié jidze nad sztudérowanié. (niem. *Probieren geht über Studieren*) Rop;

Lepij spróbować, niż študyrować. NKP II 1092 próbować 3, gdzie tylko Ondrusz 1954;

Kùra sąsòda wëdaje sã gãsã, a jegò białka młodim dzëwczãcã. Rop = Kaszper („Gwiazdka Cieszyńska” 1905), NKP III 151 sąsiad 31e.

Wyrażną większość przysłów zgodnych z cieszyńskimi zapisał dopiero **Sychta**, przy czym jego zapisy są późniejsze od wszystkich eksцерpowanych w NKP źródeł

cieszyńskich. Warto dodać, że tylko wyjątkowo dopisuje się do nich Redakcja NKP, np.

*Bięda biwô bogatô w dziecë. Sy I 53,
Bięda na dzieci bogato. Ondrusz 1954, Red.;*

*Jak ni môsz czasu, to gò sobie kùp. Sy I 161,
Jak ni mosz czasu, kup se go we spółdzielni. Ondrusz 1954, Red. jak Sy;*

*Bëlny chłop nie pòziczô òd jinégò chłopa ani białczy, ani zégarka, ani kòta.
Sy VI 208,
Břitowy, baby, zygarka i kòła się nie pojczuje. (Ondrusz 1954, Derlich, Broda,
Red.).*

Przykłady powiązań Sychty z Cieszyńskiem:

*Chęce bez płota to jak białka bez chłopa. Sy IV 90,
Chałupa bez płota, a baba bez chłopa, to jedno. Ondrusz, NKP chałupa 1;*

*Zrób diòbłu dobrze, a òn cë sã pieklã òdplacy (Zawory, Chmielno, Kępa Oksyw-
ska). Sy I 210,
Rób diòbłu dobrze, a piekłym się ci odwdziynczy. Ondrusz, NKP I 435 diabeł
137;*

*Jak baba chłopù ùmrze, to jakbë mù sã krowa òcelëła. Sy I 9,
Jak baba umrze [chłopu], to jakby się mu krowa ocielila. Ondrusz, NKP baba;*

*Mądrô białka, co chłopa bije, a głupi chłop, co sã òd ni daje bic (Welk, Szklana,
Lisie Jamy). Sy I 110,
Błogostawiono baba, co chłopa bije, a przeklynty chłop co się ji do. Ondrusz
baba 65 (jeszcze Broda);*

*Bez chãcë lëchò bicz ùkrãcëc. Sy I 110,
Bez chynci ani bicza nie ukrynci. Prymus, Ondrusz, NKP I 243 chęc 2;*

*Za jednégò chłopa bądze jinszych kòpa (Zabory). Sy II 106,
Za jednego chłopa bydzie inszych kopa. Cinciała, Federowski, Ad., SGP,
Ondrusz;*

*Chto bądëje, wié, co to kòsztcëje (Garcz). Sy I 83,
Kto nie buduje, ten nie wie, co kosztuje. Ondrusz, NKP budować 8 obok:*

*Chto wiele bądëje, ni mô dze mieszkać (Chmielno). Sy I 83,
Gdo moc buduje, ni ma kaj mieszkać. Cinciała, Ad., NKP budować 7;*

*Bùcha chòdzy na jedny nodze, a jesz glëniany, jak ta sã rozlecy, to ani rusz.
Pycha mo jedném noge, a drzewnianóm, jak se jóm złómie, to ani rusz.
Ondrusz;*

*Bùcha mò le jedną nogã, jak ta sã złómie, tej òna mdze bez nodzi.
Pycha mo jedným noge, a jak se jóm złómie, ni mo żodnej.* Prymus. Ondrusz.

Takich przykładów jest zastanawiająco wiele. Większość z nich to w NKP pojedyncze hasła z odnośnego zbioru Ondrusza, czasem obok tego źródła występuje jeszcze historyczny zbiorek Cinciały (Ondrusz bez wątpienia go powielal) albo późniejszy Brody. Podejrzenie o niewiarygodność źródła budzą nawet te paremie, w których występują charakterystyczne dla kaszubszczyzny słowa, jak np. *bùcha*, *bùksë*, *chwalëbiëda*, *plńce*, por.

Bùcha chòdzy na glënianëch nogach. Sy I 84 :

Pycha mo glimiane nogi. Ondrusz, NKP I 1158 (pycha 13, tylko ciesz.);

Pò nim le òstało miono i bùksë, wiãcy nic. Sy I 174 :

Ni ma go, jyry same galaty. Ondrusz, NKP II 456 (mieć 94, tylko ciesz.);

Chwalëbiëda (= chwalipięta) *na masle jachòt i plńce* (= placki ziemniaczane) *żart.* Sy II 60 :

Chwała mastym jeżdzi, z cukrym placki jodo. Ondrusz, NKP I 300 (chwała 3, tylko ciesz.).

Mnogość występujących podobieństw składniowych, analogicznych zestawień czy sposobów obrazowania nasuwa przypuszczenie o korzystaniu przez Sychtę z tego odległego geograficznie, ale bliskiego dialektalną proveniencją źródła. To w prosty sposób tłumaczyłoby swoisty fenomen frazeologicznych podobieństw zachodzących między mową ludów tak odległych od siebie krain geograficznych (Treder 1986: 176)¹². Trudno wszelkim innym znanym frazeologii powodom – gwarowa proveniencja, udokumentowanie niewspółmierne do innych regionów Polski, graniczne położenie regionów, izolacja od ogólnej polszczyzny (geograficzna i historyczna) czy wpływ niemczyzny – przypisać to, że niemal wszystkie przysłowia ze *Słownika* Sychty w haśle „Cëgón” mają swoje cieszyńskie odpowiedniki, por. stosowny fragment KPK¹³.

¹² Nie zgłębiał tego problemu J. Treder, badając idiomatykę frazeologiczną Kaszub i Śląska Cieszyńskiego, gdy w przedmiotowej dla swych badań kwestii stwierdził, że zbieżności między tymi dwoma regionami są znacznie większe niż między Kaszubami a Malborskiem i Krajną, porównywalne jak z Kociewiem (podstawą badań były słowniki Sychty), a w kwestii paremiografii ograniczył się do stwierdzenia: „Przysłów wspólnych obu gwarom, a niepoświadczonych gdzie indziej w gwarach i w ogólnej polszczyźnie byłoby dość dużo”. (Treder 1982b: 126).

¹³ Hasło „Cygán” w NKP zawiera 77 paremii, z tego połowa to pojedyncze poświadczenia Ondrusza, Prymusa i Kunysza.

	KPK	Źródło	Geografia	NKP I 343-347
1	<i>Cęgańskô bėłnota nie wszęczim do smaczi.</i>	Derd 7		br.
2	<i>Cęgón mądri jak gò schwócą.</i>	Sy I 119	Prokowo	<i>Cygon po sondażie mądry.</i> Cygan 16 tylko ciesz.
3	<i>Cęgóna nie umjiesz.</i>	Sy III 66		<i>Szkoda myć Cygóna – i tak czorny zustanie.</i> Cygan 60 tylko ciesz.
4	<i>Cęgóni nie seją, nie orzą (łźniwią), a tęż żęją.</i>	Sy I 119, VI 282		<i>Cygon nie sieje, nie orze, a żyje.</i> Jedyny taki zapis na tle kilkunastu innych <i>Cygański</i> <i>żywoť prowadzić</i> Cygan 29b tylko ciesz.
5	<i>Cęgóni są tęż lędze.</i>	Sy I 119		br.
6	<i>Czejbė chłop miót cęgónowė dczė, to bė mù sã Cęgónka widza.</i>	Sy I 119		<i>Dybych miót Cygónowe oko, to by się mi Cygónka podobata.</i> Cygan 40 tylko ciesz.
7	<i>Jak Cęgón dopadnie do kòni, to gò razu dióbėł nie dogòni.</i>	Sy I 119		<i>Jak się Cygón doparzi do kòni, to go ani diobol nie dogòni.</i> Cygan 44 tylko ciesz.
8	<i>Lepszi czòrny Cęgón jak biòti.</i>	Sy I 99		<i>Lepszy Cygón czorny niż bioty.</i> Cygan 73 tylko ciesz.
9	<i>Nie bėłbė Cęgón Cęgónã, czejbė nie cęganil.</i>	Sy I 119		<i>Òn Cygóna ocygani.</i> war. Cygan 52 tylko ciesz.
10	<i>Òchėba (= rzecz niepewna) wierżec Cęgónowi.</i>	Sy VII 206	śr	br.
11	<i>Pětòj sã Cęgóna ò domòctwò! – ‘pytaj się Cygana o ojczyznę’.</i>	Ram 70		br.
12	<i>Przėsygòł Cęgón, że nie mdze kròdł.</i>	Sy I 119	Wejherowo	<i>Przisiògòł Cygón, że krod nie bydzie.</i> Cygan 56 tylko ciesz.
13	<i>To je Cęgón, tėch wszęczych cęgónówòj.</i>	Sy I 119	Reskowo	br.
14	<i>Wròżėta Cęgónka, a Cęgón kròdł.</i>	Sy I 119		<i>Chwolila Cygónka robote, a Cygón krod.</i> mod. Cygan 6 tylko ciesz.
15	<i>Zarżekò sã jak cęgón, ale nicht mù nie wierzi.</i>	Derd 10		Cygan 72 tylko Derd

W zaprezentowanym dotąd materiale komparatystycznym szczególną uwagę zwracają zbieżności przysłów z Sychty z węższą lokalizacją kaszubską. Jak na tak małą liczbę przysłów opatrzonych informacją o lokalizacji (tylko 17% w całym Sy), w grupie przysłów kaszubsko-cieszyńskich jest ich stosunkowo wiele. Ten zbieg okoliczności rodzi przypuszczenie, że Sychta czytał zbiory cieszyńskie i sprawdzał znajomość swojsko mu brzmiących przysłów wśród ziomków-Kaszubów w czasie swoich wędrówek. Wielość modyfikacji i wariantów dla jednej paremii, przy jednoczesnym odnotowaniu miejsca eksploracji terenowej, jeszcze raz dopuszcza możliwość sprawdzania przez leksykografa znajomości wśród Kaszubów znanych mu ze zbioru Ondrusza przysłów. Tego dowodem może być np.

Chëcze bez płota to jak białka bez chłopa. Sy IV 90,

Chałupa bez płota, a baba bez chłopa, to jedno. Ondrusz, NKP chałupa 1,

podobne:

por. *Gdowa bez chłopa to (jak) ògród bez płota.* Sy I 317,

Białka bez chłopa to jak kón bez ùzdë (Bieszkowice). Sy I 100, a por. jeszcze:

Białka bez wstëdu to jak strawa bez solë (Barłomino). Sy I 100.

A może ks. Sychta zawierzył klerykom, którzy chcieli mu sprawić radość ciekawą paremią znaną w bibliotece pelplińskiej wszechnicy i przypisali ją swojej wsi? Można mnożyć hipotezy, bo dostrzeżone zbieżności wychodzą znacznie poza formułę przysłowiową, a przypominają raczej dosłowne tłumaczenia, gdzie bez zmiany struktury składniowej wypowiedzenia przekładowi podlegają tylko wybrane leksemy, ich szyk lub ilość tylko wtedy, gdy wymaga tego schemat rytmiczny czy rym naruszony ową zamianą słów.

Ten rodzaj zbieżności między Sychtą a szczególnie zbiorem Ondrusza budzi wątpliwości także przez zarysowane w bogatej dokumentacji NKP tło przysłów tożsamyh. Albo są to jednostkowe w NKP notowania, albo identycznie brzmiące przysłowia Ondrusza i Sychty w grupie przysłów cieszyńskich, albo tożsame warianty w dokumentacji zawierającej kilka innych wariantów z poświadczeniami z różnych regionów. Zaobserwować to można w notowaniach:

Chwała jachała, a kòła stojalë (Tupadła). Sy II 60,

Chwała jedzie, kolca stojóm. tylko Ondrusz; NKP I 300 chwała 1,

Bãdze deszcz, bõ sã babë dzys reno wadzëłë. Sy IV 21,

Bydzie padać, bo baby się wczas rano wadzóm. Tak tylko Ondrusz NKP I 37 baba 105b wśród 3 innych wariantów: a. Ondrusza, c. Ondrusza, Brody i Red., d. Kunysza i Red.;

Chłop je głowa, baba rzëc, co chłop pòwië, mùszi bëc. Sy I 9,

Chłop je głowa, baba rzic, co òn powiy, musi być. Ondrusz 1956 NKP II 431 mąż 17g jako ostatni pojedynczy wariant wśród innych z bogatą dokumentacją od 1581.

I ten przykład burzy tak misternie zbudowaną hipotezę, bo odpowiednik przysłowia kaszubskiego wśród cieszyńskich nie pochodzi z drukowanego zbioru Ondrusza, ale z jego materiałów korespondencyjnych. Ten przypadek nie jest jedyny, por.

*Biédnémù mùszì nieròz wëstarczëc jedno òkò i jeden pòłdupk*¹⁴.

Ubogimu wystarczy jedno oko i pół dupy. Ondrusz 1956, NKP III 563 ubogi 73.

Sygnalizowana wyżej w zestawieniu historycznego Ceynowy z historycznym Cinciałą **archaiczność poświadczeń kaszubsko-cieszyńskich** ma swoje odbicie także w zestawieniu z Sychtą. Trzeba powiedzieć, że aż 15 przysłów wyekscerpowanych ze *Słownika Sychty* ma poświadczenia udokumentowane w NKP historycznie i tylko w cieszyńskich zbiorach, jak np.

Czej lëstë z drzewa dlugò nie spòdają, òstrā zëmą przepòwiòdają.

Gromadā chłopów wnet pògòdzysz, trzech bòb nie tak zarò.

Chto na cëzé skòrznie czekò, mùszì dlugò bòso chadac.

Robòta smierdzy, chleba wòniò (= pachnie).

Dwa ostatnie zapisane zostały przez Cinciałę, który co najmniej 110 razy potwierdza cieszyńskie odpowiedniki przysłów kaszubskich, oprócz cytowanych już także *Miedzë stòrima babama krący sã diòbël.*; *Czej biëda tłoczi, krewny wnet òdskòdci.* (Zabory); *Z chłopa pisòrz mësli, że òn césòrz.* Nierzadko są to przysłowia ogólniej śląskie, notowane też w zbiorze J. Lompy (1858¹⁵); oba zbiory należą dziś już do historycznych. Przysłowia cieszyńskie i zarazem historyczne znajdujemy również w *Księdze Adalberga* (10), np. *Na czòrny zemi chléb sã rodzy.* – w tym kilka utrwalonych dopiero przez Roppla: *Gnida wicy dokùczy jak wesz.*; *Co pòzno, to prózno.*; *W nim je wicy złoscë, jak w rëbie òścë.*

¹⁴ Tu i dalej przysłowia bez adnotacji o źródle pochodzą z Sy.

¹⁵ J. Lompa, *Przysłowia i mowy potoczne ludu polskiego w Szląsku*, Bochnia 1858. Na 13 stronach – w dwu szpaltach, w układzie alfabetycznym wedle pierwszej litery pierwszego wyrazu – podaje przysłowia i przysłowiowe frazeologizmy. We wstępie podkreśla, że nie korzystał z A. Trotza z 1779 r. zbioru pt. *Nowy dykcjonarz, to jest Mownik polsko-niemiecko-francuski z przydatkiem przysłów potocznych...*, Lipsk 1779. Powiązania kaszubsko-śląskie – bez dodatkowego osobnego poświadczenia cieszyńskiego, jak opisane wyżej o różnych zasięgach kaszubsko-cieszyńskie (ok. 70) – reprezentuje nadto ok. 70 dalszych przysłów, najczęściej dokumentowanych w zbiorach J. Lompy (ponad 60) i rzadziej S. Wallisa dla Górnego Śląska (1956). Zbiór Wallisa liczy 4113 jednostek, a wśród nich wiele wariantów i sporo zapisów z innych autorów; ułożony jak zbiór Ondrusza, ale przysłowia podane zostały w brzmieniu ogólnopolskim, nieraz bliżej zlokalizowane i zdefiniowane; szeroko wyzyskany w NKP, bo Wallis był też jej korespondentem terenowym. Wyłącznie śląskie zapisy ma ok. 25 przysłów, np. *Młodò białka dlò stòrëgò to kón, na chłèrny m òn do piekła zajedze.* (Chmielno); *Tak chcëwi, że jaz białce krëpë w garku rechùje.* (Barłomino); *Zëbë nie zlé przëgòdë, bëlbë swiat jak gòdë.* (Cey).

Jednak przysłów kaszubsko-cieszyńskich rejestrowanych w paremiografii przed 1894 r., czyli przed Adalbergiem, nierzadko m.in. przez Cinciałę, jest znacznie więcej, razem z powyżej cytowanymi ok. 130, w tym:

- a) także z udziałem zapisów Adalberga (20), np.

Tak to jidze na tim swiece, chto mòże, to òn gniece, a chto ni mò, to sã chòc stòri babë jimò.

Òd Jadama, Jewë dawòj bédłtu plewë.

Do lédzy pò rozëm, do nęczi pò serce.

Co pròwda, to nie grzech. (Cey);

- b) bez poświadczeń Adalberga (95), np.

Pùstò beczka narobi wicy trzòskù.

Na to biją, zebë bòłało.

Je òbùti, a bòso chòdzy.

Mòłe dzecë straszą stròszkã, wiòldzé pieklã.

Òd jãzeka bòli barzi jak òd noża.

Jeleniowi nie są za cãżczé rodzi.

Dze jedzą, tam jédz, dze robią, tam nie zawadzòj.

Z cèżégò kòmia to chòc na westrzòd drodżi zlez. (Reda)

Mądri niczèją radą nie gardzy, le głupi.

Pùsti miech nie stoi prosto. (Przetoczyno)

Piątk nowi pòrzãdk.

Starci bitémù psu czij pòkazac.

Chto sã reno smieje, colemało wieczór płacze.

Co wèchòdò ze serca, trófiò do serca.

Przed smiercą jesz nicht nie ùcekl.

Ùbòdzémù kradzèj nie wèstąpi na drogã. (Kępa Pucka)

Jak dlugò swiat swiatã, nigdë wòtk nie bël òwcy bratã. (Wierzchucino, Odargowo, Kartoszyno)

Kòzdò wina mò przèczinã.

Dłò zgnilégò wiedno swiãta.

Dze zgòda, tam Bóg mieszko.

Zreferowane osobliwe i zadziwiająco liczne, wyłączone – w świetle źródeł – powiązania frazeologii Kaszub i Cieszyńskiego jako terenów peryferyjnych (pn. i pd.) polskiego obszaru językowego (Popowska-Taborska 1987: 219), znajdują również potwierdzenie i poszerzenie ok. 70 dalszymi przysłowiami z dokumentacją dla obszaru całego Śląska, zwykle starszą, mianowicie Lompy (1858), przy czym należą one do:

a) tzw. historycznych, np.

Chto wësok lôtò, letkò mòże spadnąc.
Chto dwa zajczy gòni, ten niżódnégò nie ùstrzéli.
Ten sã nie bòji, co nick zlégò nie broji. (Rop)
Bóg zasmùcy, Bóg pòceszi.
Ten chòdzy do taczégò kòscota, dze szklónkama brząkają.
Bùcha przed kùncã chòdzy.
Co mie dzys, tobie witro.
Na biédnégò wszãdze kapie.
Kòmù Pón Bóg rozèmù nie dół, temù jegò i kòwól nie ùkùje (Izrobi). (Cey, Sy)
Dobre długo pamiätają, a złé jesz dlëzi. (Derd)
Robòta to nie sromòta.

b) poświadczonych najdawniej w źródłach śląskich, np.

Chto sã sóm chwòli, niegòdny chwale.
Dożdże sã swiëca wieczora, a ksãżëc rena.
Nie wòtaj pùrtka, bò sóm przinǰde.
Chcesz miec drëcha bëlnégò (= dobrego), nie chòdz czãsto do niegò.
Mòsz przëjacela dobrégò, nie chòdz za czãsto do niegò. (Rop)
Dzecë mają płacz i smiëch w jednym miészòczkù.
Na to gãba dostaje jesc, zëbë mògła plesc.
Co mie pò hònorze, czëj pùsto w kòmòrze.
Chto mòtą rzeczą gardzy, niewòrt wiãkszi.
Gòrszi niedbała jak pijala.
*Sedz cëchò w nòrce (= kacie), przinǰde czas, że ce nalëzq w kòmòrze. (Dzier-
 żązno)*
Cëż òd wòła wiãcy żãdac, jak kawał miãsa.

Osobno wymienić można przykłady przysłów:

a) tylko ogólnie śląskich:

*Pańskò łaska na krzëwim (= zajacu) jezdzy. (Przymorze) (NKP pan 118a
 z członem: zajac)*
Szukòł białczy pò całim kraju, a na òstatkù nalòzł jã w kraju.
*Dze ni ma òdbiërnika, tam ni ma kradnika (= złodzieja). (Rewa, Kępa Oksyw-
 ska)*

b) zapisanych przez Ceynowę, np.

Chtop w spòdnicy, a białka w bùksach.
Zjadli chléb sã cãżkò zaròbiò.
W kòzdim kątkù pò dzecątkù, a za piéckã troje.

Bez òchòtë niespòrë robòtë.

Òn nie pòtrzebùje psu drodżi pòkazac.

Pò smiercy mdze za pòdzde za grzëchë pòkùtowac (tylko śląskie i ciesz.).

Ostatnie w ogóle pierwszy zapisał Ceynowa, a jedno zapisał Derdowski:
Dobrze miec pieniądze, lepi szczescé.

Archaiczność kaszubskiej paremiografii potwierdzają wszystkie powiązania, dość liczne, z południem Polski, a zatem nie tylko omówione wyżej z Kaszub i Śląska, zwłaszcza Cieszyńskiego, ale także te z Kaszub i Małopolski wraz z Cieszyńskiem, których w KPK jest ok. 30, często tzw. historyczne, w tym:

a) cieszyńskie i małopolskie (ok. 20),

np. *Doma je bezpiek, jak chłop je głëchi, a białka ślepô.* (Paczewo) Sy,
W domu je pokój, jak je mąż głuchy, a żona ślepa. Cinciała, Ad., Jarzyna NKP
II 430 mąż 4a;

inne zob. *Przez pòstë wilk nie ùtëje.* (Cey)

Czej òstłowi za dobrze jidze, tej òn na lód léze. (Budzd)

Z mòli chmùrë wiòłdzi deszcz. (Rop)

Bób zastąpi pòdczas głodu miód.

Dobri chléb, jak kòłcza ni ma.

Długò mësłë, a chùtkò cziń.

Lédzy je dosc, le człowieka ni ma.

Colemało błądzy, chto chùtkò sądzy.

Dobré słowò niewiele kòsztëje, a wiele pòmógò.

Stòri do radë, a młodi do zwadë.

Zgnilémù wszëtkò je cążkò.

Chto mò żëtkò, ten mò wszëtkò.

b) cieszyńskie i rzeszowskie (ok. 10), np.

Młodé dzëwczã mùszi samò na lodze trzech kawalerów rozgrzòc. – wobec ciesz.
Młodo dziotcha mo zagrzoc siedemdziesiąt siedym synków na lodzie. (Ondrusz)
i riesz.

Młoda i gorąca dziewczka zagrzeje siedmiu parobków na lodzie. (Kunysz);

inne zob. *Na głëpòtã ni ma nijaczëgò lékarstwa.* (Ram, Sy, Derd);

Stòri a głupi! (Cey);

Czej jaskùleczczi nad wòdą lôtają, bądze deszcz. (Rop);

Niech le przinđze Wawrzyńc, wnet bądze lata kùńc. (śr).

Ślub majowi, grób gòtowi.

Przynajmniej jedno ma jednocześnie poświadczenia śląskie, cieszyńskie i małopolskie: *Swiątò Jadwiga rzuci w niã [kapùstã] lëżkã miodu* (z dramatu Sychty *Dzëwczë i miedza*¹⁶).

Znacznie skromniejsze, ale równie interesujące są powiązania kaszubsko-cieszyńskie z gwarami wielkopolskimi i kujawskimi, łącznie ok. 25 przysłów, a więc:

- a) śląsko-cieszyńskie i wielkopolskie (3),
 np. *Cëż pò piãkny misce, czedë òna pùstò.*
Cóz po pieknëj misce, kiedy je próżna. Cinciała NKP II 494 miska 13b
 war. *Cëż pò piãkny misce, czedë w ni nic ni ma.*
Co je po pieknej misce, jak ni ma nic do ni. Prymus, Ondrusza
- b) cieszyńskie i wielkopolskie (10),
 np. *Dze wiele chòdzq i jeżdżq, tam tròwa nie chce rosc.*
Kaj się moc chodzi, tam trowa nie rośnie. Ondrusz, Broda
 war. *Dze wòzã jeżdżq, tam tròwa nie rosce.*
Kaj wozy jeżdżóm, tam trowa nie rośnie. Prymus, Ondrusza
 inne zob. *Chto wierzi w gùsta, temù rzëc ùschłã.*
Chto daje i òdbiérò w piekle sã pòniewiérò.
Zràkawinë pòd płotim, a wieselé pòtim. (sr)
- c) cieszyńsko-wielkopolskie i kujawskie czy chełmińskie (3),
 np. *Lipiec kòże stòrã mąkã wëpiec* (sr.)
Lipiec – ostatek starej maki wypiecz. Chociszewski, Ad., Beciński¹⁷, Broda, Ondrusz,
 war. *Lipiec lubi przypiec.* (= Ondrusz 1954) NKP II 305 lipiec 7b
 inne zob. *Co w swiãtzi, to i w piãtzi.*
- d) cieszyńsko-kujawskie i małopolskie (1):
To je serota, ale pësk to le mò jak wrota.
- e) tylko cieszyńskie i kujawskie (7),
 np. *Chto dobrze òrze, mò chléb w kòmòrze.* (= Cinciała, Broda, też Beciński)
 inne zob. *Bierzë, czëj dajq.* (Cey)
Lëpi z mądrim zgùbic, jak z głupim nalezc.
Na sw. Mòrcëna òd gąsków czòrnina.
Rób, rób, dostóniesz gównò w grób.

¹⁶ B. Sychta, *Dzëwczë i miedza. Dramat kaszubski w pięciu aktach*, Wejherowo 1938.

¹⁷ A. Beciński, *Przysłowia i powiedzonka z Kujaw*, rękopis z 1956 r. Archiwum NKP.

Ogólne prawidłowości powyższych powiązań dialektologicznych (geograficznych) kaszubskich materiałów paremiograficznych zdają się potwierdzać wręcz wyjątkowe – na tym tle – wspólne poświadczenia mazowieckie i cieszyńskie z kaszubskimi (3), np. *Bùcha wszëtczégò zlégò pòczatk.*; *Zdrzi, a nie widzy.* (Rop); *Dze ni ma òskarżęcèla, tam ni ma sądzęcèla.* – nawet jeśli do nich dodać kilka kociewskich, które mogą mieć proveniencję mazowiecką, jak: *Jaczi taczi, bële jaczi, bëlebë bël.*; *Chto mò dzecatkò, mò i swiàtkò. Cze mòtò to czesz, cze wiàkszé to strzeż, a tedë zapłac kòmù, co le weznie szcerza z domù.* (Por. zagadkę znaną w różnych odmianach na całym Pomorzu). Jednak są też przysłowia wspólne mazurskie, cieszyńskie i małopolskie, np. *Dłudżé włosë (Jklatë), krótczi rozëm.* (Budzd, Sy) czy śląskie, cieszyńskie, małopolskie i kujawskie, np. *Co robisz, zdrzë na kùńc* (Cey). Oczywiście nie są ostatecznie wykluczone inne zasięgi, gdyby dotrzeć do innych źródeł, których nie objęła ekscerpcją NKP.

Komparatystyczne badania paremiografii kaszubskiej na tle geografii przysłów polskich, ze szczególnym uwzględnieniem prawdopodobnych – potwierdzonych jednakże tylko nazwiskiem autora zbioru – notowań regionalnych ujawniają szczególne związki Kaszub ze Śląskiem: analogie metryczno-semantyczne, będące dowodem działania w świecie mądrości ludowej formułiczności, ale też podobieństwa wychodzące zdecydowanie poza zakres działania formuły. Zbieżności kaszubsko-cieszyńskie na pewno byłyby lepiej widoczne, gdyby Redakcja NKP w pełni wyekscerpowwała przysłowia ze *Słownika Sychty*¹⁸, np. w wyodrębnionym haśle „Cygan”, nie byłoby tak odosobnionych notowań Ondrusza, Kunysza, Prymusa. Wielokrotne powtarzanie się obok siebie poświadczeń ze zbiorów przysłów cieszyńskich i kaszubskich zwróciłoby uwagę na archaiczność kaszubskiej paremiografii, z drugiej jednak strony może poddałoby w wątpliwość proveniencję określonych zapisów Sychty.

¹⁸ Szerszemu włączeniu materiałów przeszkodził na pewno czas jego wydania, w związku z czym nie ma w NKP niczego z tomów V–VII, czego w bibliografii NKP nie odnotowano.

ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW

- Ad. – Adalberg Samuel, 1894, *Księga przysłów przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich*. Zebrał i oprac..., Warszawa 1889–1894, cyt. za NKP.
- BudzD – Budzisz Alojzy, 2007, *Dokôzë*, zebrôł ë zrëchtowôł R. Drzëdzdôn, Gdiniô.
- CeyKdK – Ceynowa F.S., 1850, *Chęzeczka dlo Kaszebow przez Wójkasena*, Gdańsk.
- CeyO – Ceynowa Florian, 1852, Florian Ceynowa, *Przesłowjo kaszebskie*, w: *Образцы кашебскаго наречія. Памятнiки и образцы народнаго языка и словесности* (Издание II-го Отделения Императорской Академіи наукъ), Тетрадь I, листь VI, с. 93-112, Санкт Петербург.
- CeyS – Ceynowa Florian, 1866, *Pjrszi tésqc kaszëbsko-słowinskjch gôdk*, [w:] *Skôrb kaszëbsko-słowjnskjë mówé*, z. I, Świecie.
- Derd – Derdowski Jarosz, 2001, *Nórçyk kaszëbsczi abò kôrëszk i jedna maca jãdrny prôwdë*. Pòzbiérôł Mějster ôd песни *Ô panu Czôrlńszcim co do Pùcka pò secë jachôł*. Drëkôwôł Jarosz Derdowszczi we Winonie w Nôrtowi Americie 1897, ùrëchtowôł i pòsłowie napisôł J. Trëder, Gduńsk.
- NKP – *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*, 1969–1978, w oparciu o dzieło Samuela Adalberga oprac. zespół redakcyjny pod kier. J. Krzyżanowskiego, t. I–IV, Warszawa, PIW.
- Pob – Pobłocki Gustaw, 1887, *Słownik kaszubski z dodatkiem idyotyzmów chełmińskich i kociewskich*, Chełmno.
- Ram – Ramuł Stefan, 2003, *Słownik języka pomorskiego, czyli kaszubskiego*, scalił i znormalizował J. Treder według wydań Akademii Umiejętności z roku 1893 i Polskiej Akademii Umiejętności z roku 1993, Gdańsk.
- Rop – Leon Roppel, *Przysłowia kaszubskie*, rps z 1955 r., Archiwum NKP.
- Sy – Sychta Bernard, 1967–1976, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I–VII, Wrocław.

BIBLIOGRAFIA

- Bartmiński J., 1990, *Folklor – język – poetyka*, ZNiO, Wrocław.
- Popowska-Taborska H., 1987, *Wartość leksyki peryferycznych obszarów językowych dla badań etymologicznych* (w związku z projektem opracowania „*Etymologii kaszubskich*”), [w:] *Szkice z kaszubszczyzny. Dzieje. Zabytki. Słownictwo*, Wejherowo, s. 219-224.
- Treder J., 1982, *Z idiomatyki frazeologicznej Kaszub i Śląska Cieszyńskiego*, „Z Problemów Frazeologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. I, red. M. Basaj i D. Rytel, Wrocław, s. 125-133.

Treder J., 1986, *Ze studiów nad frazeologią kaszubską (na tle porównawczym)*, UG. Rozprawy i monografie 68, Gdańsk.

Treder J., 1998, *Florian S. Ceynowa jako paremiograf*, „Rocznik Gdański”, LVII, nr 2, s. 125-155.

Justyna Pomierska

Die kaschubischen und teschener-schlesischen. Übereinstimmungen in der Paremiographie

ZUSAMMENFASSUNG

Die Analyse der paremiographischen Sammlungen aus dem 19. Jahrhundert und dem 20. Jahrhundert von kaschubischen (Cey, Pob, Derd, Ram, Ram, Rop, Sy) und teschener-schlesischen (Cinciała, Prymus, Ondrusz) deutet auf viele Übereinstimmungen hinauf, was die Schlussfolgerungen der Forschungen der Lexik (H. Popowska-Taborska) und der Phrasologie (J. Treder) bestätigt. Zahlreiche Ähnlichkeiten, die in der Redensart von Völkern, die in sehr weit geografisch auseinanderliegenden Regionen leben, bestehen, werden durch Provenienz der Mundart, hervorragende Belegung im Vergleich zu anderen Regionen Polens, Isolierung von allgemeinem Polentum (lokale und geschichtliche) oder Einfluss von Deutschtum, aber auch durch das Abschreiben von Stichwörtern durch verschiedene Paremiographen, u.a. Sychta, erklärt.

Die kaschubischen und teschener-schlesischen Übereinstimmungen würden bestimmt besser sichtbar, wenn die Redaktion von *Nowa Księga Przysłów* (NKP) vollständig die Stichwörter aus *Słownik* von Sychta übernommen hätte. Mehrfaches nebeneinander Wiederholen Bescheinigungen aus teschener-schlesischen und kaschubischen Sammlung deutete vielleicht auf Archaik der kaschubischen Paremiographie hinauf, von der anderen Seite jedoch würde vielleicht die Provenienz bestimmter Einträge von Sychta in Frage stellen.